

Till: Tekniska nämnden
För kännedom: Kommunfullmäktige, kommunstyrelsen

Granskning av styrning och kontroll av VA-underhåll

De förtroendevalda revisorerna har låtit EY genomföra en granskning kommunens arbete med VA-underhåll, i syfte att bedöma om tekniska nämnden har en tillfredsställande styrning, uppföljning och intern kontroll inom området underhållsbehov avseende VA-ledningsnät. Vår sammanfattande bedömning är att tekniska nämnden delvis har en tillfredsställande styrning, uppföljning och intern kontroll av underhållsbehov avseende VA-ledningsnät.

Vi bedömer att finns en tydlighet avseende ansvar och befogenheter för underhållsfrågor som utgår från nämndens ansvar i reglementet. Fullmäktige har antagit en VA-policy och en VA-plan. Förvaltningens förnyelseplan beskriver VA-verksamhetens förutsättningar i nuläget och sammanfattar den kunskap som finns om det ledningsnätet. Vi bedömer att det är positivt att förvaltningen har tagit fram en förnyelseplan men bedömer att planen bör beslutas på tjänstemannanivå för att ges status som ett styrande dokument och anmälas till nämnden. Vi noterar att arbetet med underhållsplaner i huvudsak förefaller fungera bra men bedömer det som en risk att underhållsplaner hanteras i Excel och inte samlats i ett systemstöd. Vi bedömer att införandet av ett sådant skulle förbättra förutsättningarna för att få överblick över och stärka robustheten i underhållsplaneringen. Av VA-planen framgår att det finns ett behov av att förbättra kommunens statistikinsamling. Vi ser positivt på att förvaltningen identifierat behovet och avser börja med att ta fram rutiner för hur statistiken ska registreras tas fram.

Vi bedömer att kommunen har antagit målsättningar och policys för styrning och kontroll av VA-ledningsnät i Budget och i VA-policy. Vi bedömer, mot bakgrund av att dricksvattenläckage mäts i förvaltningens verksamhetssystem, att nämnden likt tidigare år bör efterfråga denna återrapportering. Vi noterar att målvärden skiljer sig åt mellan verksamhetsplaner och återrapportering. Vi bedömer vidare att nämnden bör säkerställa årlig uppföljning av kostnad för drift och underhåll av ledningsnätet samt årlig kostnad/ekonomisk insats för förnyelse av ledningsnätet. Vidare bedömer vi att det finns behov av att stärka den ekonomiska uppföljningen i genomförda projekt. Vid tertiäl 1 2021 framgår att investeringsprognosen för året ligger långt under budget. Vi ser att kompetensförsörjning inom VA-området är en stor utmaning i Upplands-Bro. Detta har bidragit till att åtgärder i VA-planen ännu inte kunnat genomföras och att investeringsprognosen pekar på att investeringar inte kommer att genomföras som planerat.

Slutligen bedömer vi att det är positivt att kostnadsprognoser för förnyelsearbetet tagits fram. Vi noterar att det utifrån det strategiska förnyelsebehovet konstateras att förnyelsetakten behöver öka och att fullmäktige beslutat att höja bruksavgifterna stegvis med fem procent årligen från och med 2021. I granskningen framkommer att det i nuläget inte finns någon uppgift om storleken på underhållsskulden eller dess utveckling. Vår bedömning är att det till följd av att detta, samt att det saknas en uppskattning av nuvarande förnyelsetakt, också saknas dokumenterat underlag för att svara på om kommunen förnyar och underhåller i takt med behovet. Vi bedömer det som angeläget att tekniska nämnden fortsätter att utveckla arbetet med att utreda underhållsskulden. Vår bedömning är att en tydligare styrning från nämnden kan bidra till den helhetsbild av förnyelse- och underhållsarbete som krävs för att säkerställa en ändamålsenlig resurstilldelning.

Utifrån våra bedömningar rekommenderar vi tekniska nämnden:

- ▶ Säkerställ en korrekt rapportering avseende indikatorer och målvärden.
- ▶ Efterfråga årlig återrapportering avseende dricksvattenläckage.
- ▶ Se över möjligheterna att införa systemstöd för att samlat hantera underhållsfrågor.
- ▶ Ta fram rutiner för hur statistik ska registreras i enlighet med identifierat behov i VA-plan.
- ▶ Säkerställ att årliga uppföljningar av kostnad för drift och underhåll samt kostnad/ekonomisk insats för förnyelse av ledningsnätet genomförs.
- ▶ Bedriv ett aktivt arbete med kompetensförsörjning i syfte att behålla befintlig och rekrytera ny personal så att VA-projekt kan bedrivas som planerat.
- ▶ Genomför en uppskattning av underhållsskuldens storlek i syfte att säkerställa att inte det framtida behovet blir mer omfattande än vad som är ekonomiskt hanterbart.

Vi önskar svar från nämnden senast 2021-12-31.

För Revisorena i Upplands-Bro kommun

Roger Gerdin

Thomas Ljunggren

Bilaga: Revisionsrapport nr 1/2021 – Granskning av styrning och kontroll av VA-underhåll

Granskning av styrning och kontroll av VA-underhåll

Upplands-Bro kommun

Innehåll

1.	Sammanfattande bedömning och rekommendationer	2
2.	Inledning	4
2.1	Bakgrund.....	4
2.2	Syfte och revisionsfrågor	4
2.3	Revisionskriterier	4
2.4	Metod och avgränsning	4
3.	Resultat av genomförd granskning	5
3.1	Styrning av underhåll för VA-ledningsnät	5
3.1.1	Ansvar och befogenheter	5
3.1.2	Polycys och målsättningar	5
3.1.3	Förnyelseplan	6
3.1.4	Underhållsplaner	8
3.1.5	Bedömning	9
3.2	Uppföljning av underhåll för VA-ledningsnät	10
3.2.1	Metoder för analys av planerat underhåll och reinvesteringar.....	11
3.2.2	Efterlevnad av investerings- och underhållsplaner	12
3.2.3	Bedömning	12
	Svar på revisionsfrågor	14
4.	Bilaga	16
	Källförteckning	16

1. Sammanfattande bedömning och rekommendationer

EY har på uppdrag av kommunens revisorer granskat kommunens arbete med VA-underhåll. Granskningen har syftat till att bedöma om tekniska nämnden har en tillfredsställande styrning, uppföljning och intern kontroll inom området underhållsbehov avseende VA-ledningsnät. Vår sammantagna bedömning är att tekniska nämnden delvis har en tillfredsställande styrning, uppföljning och intern kontroll av underhållsbehov avseende VA-ledningsnät.

Vi bedömer att finns en tydlighet avseende ansvar och befogenheter för underhållsfrågor som utgår från nämndens ansvar i reglementet. Fullmäktige har antagit en VA-policy och en VA-plan. Av VA-plan framgår att VA-enheten inom tekniska avdelningen ansvarar för drift, underhåll, förnyelse och utbyggnad av VA-anläggningen. På VA-enheten finns grupper som ansvarar för dricksvatten, tillskottsvatten och VA-beredskap. Vi ser positivt på att en dagvattenplan planeras beslutas under 2021 vilket innebär att kommunen har styrande dokument som möjliggör ett långsiktigt arbete för hela VA-nätet.

Förvaltningen har flera olika planer och rutiner för underhåll och projekt. Förnyelseplanen beskriver VA-verksamhetens förutsättningar i nuläget och sammanfattar den kunskap som finns om det ledningsnätet. Till planen finns åtgärdslistor avseende driftåtgärder och projekt. Vi bedömer att det är positivt att förvaltningen har tagit fram en förnyelseplan men bedömer att planen bör beslutas på tjänstemannanivå för att ges status som ett styrande dokument och anmälas till nämnden. Vidare ser vi att det är av stor vikt att planen och dess åtgärdslistor uppdateras årligen enligt intentionen för att behålla status som ett levande och användbart dokument i verksamheten. Underhållsplanen är åttioårig, upprättad i Excel och innefattar planering under 2021. Specifika planer för underhåll eller utbyten finns för åtgärder med en längre tidshorisont än ett år. Vi noterar att arbetet med underhållsplaner i huvudsak förefaller fungera bra men bedömer det som en risk att underhållsplaner hanteras i Excel och inte samlat i ett systemstöd. Vi bedömer att införandet av ett sådant skulle förbättra förutsättningarna för att få överblick över och stärka robustheten i underhållsplaneringen. Reinvesteringsprojekt inbegrips i verksamhetsplanens treåriga investeringsplan.

Av VA-planen framgår att det finns ett behov av att förbättra kommunens statistikinsamling gällande exempelvis läckor, avloppsstopp, klagomål samt åtgärder på ledningsnätet. Vi ser positivt på att förvaltningen identifierat behovet och avser börja med att ta fram rutiner för hur statistiken ska registreras tas fram.

Vi bedömer att kommunen har antagit målsättningar och policys för styrning och kontroll av VA-ledningsnät. Övergripande målsättning för kommunens anläggningar finns i Budget 2021. Mål för VA-ledningsnätet finns i VA-policyn. I tekniska nämndens verksamhetsplan 2020 antogs indikatorer avseende tillskottsvatten och dricksvattenläckage. I 2021 års verksamhetsplan finns endast indikator avseende tillskottsvatten. Vi bedömer, mot bakgrund av att dricksvattenläckage mäts i förvaltningens verksamhetssystem, att nämnden, likt tidigare år, bör efterfråga denna återrapportering. Detta för att enklare kunna följa effekterna av verksamhetens åtgärder. Vi noterar att målvärdet för tillskottsvatten skiljer sig åt mellan verksamhetsplan 2021 och återrapportering i tertial ett samt att olika målvärden angavs i verksamhetsplan och återrapportering även under 2020.

Vi bedömer vidare att nämnden bör säkerställa årlig uppföljning av kostnad för drift och underhåll av ledningsnätet samt årlig kostnad/ekonomisk insats för förnyelse av ledningsnätet. Detta i syfte att säkerställa att förnyelse sker på ett ekonomiskt hållbart sätt, att ge bättre underlag för ekonomiska prognoser i kommande projekt och möjliggöra jämförelser mellan olika år. Vidare bedömer vi, med grund i VA-plan och intervjuer, att det finns behov av att stärka den ekonomiska uppföljningen i genomförda projekt.

Tekniska nämnden får investeringsredovisning vid tertials- och årsbokslut. Vid tertial 1 2021 framgår att investeringsprognosen för året ligger långt under budget till följd av att projekt pågår under långa perioder och att ombudgetering från tidigare år utförts. Vi ser att kompetensförsörjning inom VA-området är en stor utmaning i Upplands-Bro, liksom i resten av landet. Detta har bidragit till att identifierade åtgärder i VA-planen ännu inte kunnat genomföras och att investeringsprognosen pekar på att investeringar inte kommer att genomföras som planerat. Vi ser därför positivt på att nämnden har identifierat kompetensförsörjning som ett viktigt fokusområde och bedömer att nämnden bör arbeta vidare med att utveckla sin attraktivitet som arbetsgivare.

Slutligen bedömer vi att det är positivt att förvaltningen tagit fram kostnadsprognoser för förnyelsearbetet. Vi noterar att det utifrån det strategiska förnyelsebehovet konstateras att förnyelsetakten behöver öka och att fullmäktige beslutat att höja brukningsavgifterna stegvis med fem procent årligen från och med 2021. Av VA-

planen framgår att det finns en växande underhållsskuld på ledningsnätet, i granskningen framkommer att det i nuläget inte finns någon uppgift om storleken på underhållsskulden eller dess utveckling. Vår bedömning är att det till följd av att detta, samt att det saknas en uppskattning av nuvarande förnyelsetakt, också saknas dokumenterat underlag för att svara på om kommunen förnyar och underhåller i takt med behovet så att underhållsskulden inte ökar ytterligare. Vi bedömer det som angeläget att tekniska nämnden fortsätter att utveckla arbetet med att utreda och kostnadsberäkna underhållsskulden. Vår bedömning är att en tydligare styrning från nämnden kan bidra till den helhetsbild av förnyelse- och underhållsarbete som krävs för att säkerställa en ändamålsenlig resurstilldelning.

Baserat på bedömningarna föranleder granskningen följande rekommendationer till tekniska nämnden:

- ▶ Säkerställ en korrekt rapportering avseende indikatorer och målvärden.
- ▶ Efterfråga årlig återrapportering avseende dricksvattenläckage.
- ▶ Se över möjligheterna att införa ett systemstöd för att samlat hantera underhållsfrågor.
- ▶ Ta fram rutiner för hur statistik ska registreras i enlighet med identifierat behov i VA-plan.
- ▶ Säkerställ att årliga uppföljningar av kostnad för drift och underhåll samt kostnad/ekonomisk insats för förnyelse av ledningsnätet genomförs.
- ▶ Bedriv ett aktivt arbete med kompetensförsörjning i syfte att behålla befintlig och rekrytera ny personal så att VA-projekt kan bedrivas som planerat.
- ▶ Genomför en uppskattning av underhållsskuldens storlek i syfte att säkerställa att inte det framtida behovet blir mer omfattande än vad som är ekonomiskt hanterbart.

Stockholm den 14 september 2021

Jakob Hallén

Verksamhetsrevisor

2. Inledning

2.1 Bakgrund

Upplands-Bro kommun äger och förvaltar VA-ledningsnät till ett betydande belopp. En ändamålsenlig styrning och kontroll av kommunens infrastruktur är väsentlig ur såväl ekonomiskt som verksamhetsmässigt perspektiv. För underhållet av VA-ledningsnät ansvarar tekniska nämnden.

Brister i underhåll utgör en risk för kapitalförstörelse och därmed försämrade hushållning av gemensamma resurser. Kommunens VA-ledningsnät kräver löpande såväl som periodiskt underhåll för att bevara sitt värde och sin funktion. Om underhållsnivån är otillräcklig kan detta leda till ett uppdämt behov av underhållsåtgärder som ackumuleras samt att investeringsbehovet måste tidigareläggas. Ytterligare konsekvenser är att VA-ledningsnätet får en försämrade standard. Det finns även en risk att eftersatt underhåll medför akuta underhållsåtgärder och tillfälliga lösningar vilket medför ökade kostnader för VA-kollektivet.

2.2 Syfte och revisionsfrågor

Syftet har varit att bedöma om tekniska nämnden har en tillfredsställande styrning, uppföljning och intern kontroll inom området underhållsbehov avseende VA-ledningsnät.

I granskningen besvaras följande revisionsfrågor:

- ▶ Finns det en tydlig styrning och uppföljning av underhåll för VA-ledningsnät?
- ▶ Har kommunen antagit någon målsättning eller policy för styrningen och kontrollen av kommunens VA-ledningsnät?
- ▶ Finns det en tydlighet avseende ansvar och befogenheter gällande underhållsbehovet?
- ▶ Finns det ändamålsenliga och långsiktiga underhållsplaner för VA-ledningsnätet?
- ▶ Hur ser den årliga kostnaden för planerat underhåll och reinvestering ut i förhållande till underhållsplaner? Skiljer man på reparationer och planerat underhåll? Följs underhållsplanerna?

2.3 Revisionskriterier

Med revisionskriterier avses de bedömningsgrunder som används i granskningen för analyser, slutsatser och bedömningar. Revisionskriterierna för denna granskning har utgjorts av:

- ▶ Kommunallagen (6 kap. 6 §)
- ▶ Tekniska nämndens reglemente, KS 18/0472
- ▶ Övergripande mål och budget 2021 med planering för 2022 – 2023, antagen av fullmäktige 2020-11-11.
- ▶ Lag (2006:412) om allmänna vattentjänster.

2.4 Metod och avgränsning

Granskningen har skett genom dokumentstudier samt genom intervjuer med driftchef VA, VA-chef och förvaltningschef.

3. Resultat av genomförd granskning

3.1 Styrning av underhåll för VA-ledningsnät

3.1.1 Ansvar och befogenheter

Kommunallagen (6 kap. 6 §) tydliggör nämndens ansvar för att verksamheten bedrivs i enlighet med fullmäktiges styrsignaler samt gällande föreskrifter för verksamheten. Nämnden ska även se till att den interna kontrollen är tillräcklig och att verksamheten bedrivs på ett i övrigt tillfredsställande sätt.

Av tekniska nämndens reglemente¹ framgår att tekniska nämnden ansvarar för byggande och förvaltning av kommunens allmänna vatten och avloppsnät. Enligt reglementet är tekniska nämnden även huvudman för kommunens allmänna vatten- och avloppsnät. Tekniska nämnden ska enligt reglementet vidare svara för kommunens uppgifter enligt lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster och besluta i ärenden av tillämpning av VA-lagen och ABVA² samt mindre förändringar i verksamhetsområdets utbredning.

Kommunfullmäktiges VA-policy³ är ett uttryck för kommunens viljeinriktning och ska ligga till grund för VA-planarbetet både inom och utom verksamhetsområden för allmän VA-försörjning. Av policyn framgår att arbetet med VA-planering ska bedrivas kontinuerligt och gemensamt av berörda kontor och enheter. Vidare framgår att kommunen ska vara en aktiv del i de kommunalägda förbunden Norrvatten⁴ och Käppalaförbundet⁵. Kommunen ska delta i och bidra till ett gott regionalt samarbete kring aktuella arbetsområden såsom uppströms- och kvalitetsarbete.

Enligt kommunfullmäktiges VA-plan⁶ ansvarar VA-enheten (nu VA-avdelningen) inom tekniska avdelningen för drift, underhåll, förnyelse och utbyggnad av VA-anläggningen. Av granskningen framgår att kompetensförsörjning sedan länge varit en stor utmaning då VA-kompetens är en bristvara på en hårt konkurrensutsatt marknad. Då personal är svårrekryterad uppger förvaltningen att det är viktigt att kunna behålla personal och attrahera nya kompetenta medarbetare. I granskningen har vi inte sett någon handlingsplan eller strategi för hur nämnden ska arbeta med kompetensförsörjning. Inom VA-avdelningens enhet som jobbar med drift och underhåll är tio personer anställda. Flera beskrivs ha lång erfarenhet inom kommunen och mycket god kännedom om VA-nätet vilket beskrivs som mycket viktigt och något som inte exempelvis VA-system kan kompensera för. Personalsituationen är enligt uppgift stabil på driftsidan medan det är svårare att hitta rätt kompetens till kontorstjänster.

3.1.2 Policys och målsättningar

Av mål och riktlinjer i budget 2021⁷ framgår, under god ekonomisk hushållning, att ”kommunen ska planera, bygga och underhålla sina anläggningar för långsiktig brukbarhet, minskad miljöbelastning, bibehållen funktion och bibehållt värde under anläggningarnas livslängd.”

Av VA-policyn framgår att det övergripande målet är att uppnå en långsiktigt hållbar VA-försörjning, såväl i kommunens tätorter som i glesare bebyggelse, som säkerställer invånarnas behov av god och säker dricksvattenförsörjning och som bidrar till att sjöar och vattendrag inte försämras och når god ekologisk status.

Policyn slår fast att den allmänna VA-anläggningens funktion och skick ska upprätthållas och optimeras genom ett långsiktigt planerings- och förnyelsearbete. Vidare framgår av policyn att vatten- och avloppsnätets kapacitet och leveranssäkerhet ska vara långsiktigt säkerställd genom att:

¹ KS 18/0472 Reglemente för tekniska nämnden, antagen av kommunfullmäktige 2018-12-19.

² Allmänna bestämmelser VA.

³ VA-policy, antagen av Kommunfullmäktige 2018-06-13.

⁴ Ett kommunalförbund som producerar och distribuerar dricksvatten av hög kvalitet till 14 medlemskommuner och närmare 700 000 personer i norra Storstockholm.

⁵ Ett kommunalförbund som renar avloppsvatten åt elva kommuner i norra och östra Stockholm.

⁶ VA-plan, antagen av Kommunfullmäktige 2018-06-13.

⁷ KS 20/0363 Övergripande mål och budget 2021 med planering för 2022 – 2023, antagen av fullmäktige 2020-11-11.

- ▶ Förnyelse sker på ett ekonomiskt hållbart sätt. Genom läcksökning, områdesfilmning, analys av driftstörningar och aktuell underhållsplan kan förnyelse ske av de ledningssträckor som har störst behov.
- ▶ Rundmatning eftersträvas i hela vattenledningsnätet för att förbättra leveranssäkerheten.
- ▶ Kapacitetsförstärkande åtgärder utförs i takt med kommunens planerade tillväxt.
- ▶ Tillskottsvatten till spillvattennätet minskas genom identifiering och åtgärdande av källor.

VA-planen fastslår att "grunden för en god VA-försörjning är en fungerande infrastruktur. För att infrastrukturen ska fungera även långsiktigt behöver den underhållas, utvecklas och förnyas. Det krävs en aktiv, förvaltningsövergripande och kunskapshöjande VA-planering för att möta de utmaningar som Upplands-Bros omfattande tillväxt för med sig." Av VA-planen framgår även att kommunen har som mål att ha en ledningsdatabas av mycket hög kvalitet. VA-planen ska enligt uppgift revideras vart femte år.

Av VA-planen framgår att en separat dagvattenplan ska tas fram efter att VA-planen är antagen. Av intervjuer framgår att en dagvattenplan ska beslutas i tekniska nämnden under hösten 2021 för att senare även beslutas av fullmäktige. Av VA-planen framgår att framtagandet av en dagvattenplan ska "säkerställa att arbetet med dagvatten blir långsiktigt och hållbart genom att utgå från ekologiskt och lokalt omhändertagande av dagvatten."

I verksamhetsplanen⁸ för 2021 finns, under nämndmålet "skapa förutsättningar så att invånarnas negativa miljöpåverkan minskas och den biologiska mångfalden ökas" kopplat till det övergripande målet "hållbart samhällsbyggande" en indikator för andel tillskottsvatten i spillvatten till Käppala. Indikatorn har ett målvärde på 38 procent, vilket innebär att mängden tillskottsvatten i spillvatten till Käppala ska vara högst 38 procent.

3.1.3 Förnyelseplan

Förnyelseplanen⁹ syftar till att sammanställa behov av förnyelse- och underhållsåtgärder på VA-nätet på kort och lång sikt. Dokumentet är en fördjupning av VA-planens plan för allmän anläggning. Av förnyelseplanen framgår att det är ett levande dokument som bör justeras årligen. Framförallt behöver de åtgärdslistor som är bilagor till planen uppdateras till rådande förhållanden och behov av åtgärder. Av intervjuer framgår att planen är en ren kontorsprodukt som inte formellt beslutas men att revideringar av den behöver göras årligen. Av granskningen framgår att revidering inte skedde 2020 på grund av byte av VA-chef samt att planen fortfarande var relativt ny.

Planens syfte är att förbättra verksamhetens planering och främja en robust och långsiktigt hållbar VA-anläggning samt lägga grunden för en sund ekonomisk utveckling med en jämn taxeutveckling. Planen beskriver VA-verksamhetens förutsättningar i nuläget och sammanfattar den kunskap som finns om det befintliga ledningsnätet. Planen beskriver också de målsättningar för VA-nätet som återfinns i styrande dokument. Eftersom planen inte är uppdaterad hänvisas till exempelvis nämndens mål och nyckeltal från 2019.

Av förnyelseplanen framgår att de största utmaningarna framförallt ligger inom tre olika områden; tillskottsvatten, läckage av dricksvatten samt ledningsförnyelse.

- ▶ Mängden tillskottsvatten som skickas till reningsverket behöver minskas. För att minska mängden behöver problemområden kartläggas och åtgärder genomföras. För kartläggningen av problemområdena behöver inspektioner av ledningar, brunnar och pumpstationer utökas, till exempel genom att införa områdesfilmning. Även felkopplingar behöver utredas och åtgärdas.
- ▶ Läckage av dricksvatten behöver minskas. Det kan göras genom att öka fokus på läcksökning, införa rutiner för att motionera ventiler samt utöka användningen av digitala mätare, både i fastigheter och som områdesmätning.
- ▶ Arbetet med förnyelse av ledningar behöver utökas, särskilt med fokus på vissa områden. Det handlar om att förbättra spillvattenledningarna i Strandvägen, förnyelse och kapacitetsökning mellan Bro och Kungsängen samt att arbeta med de problem som finns på ledningar och pumpstationer baserat på erfarenhet.

⁸ TN 20/0125, Verksamhetsplan 2021 Tekniska Nämnden, 2021-02-15.

⁹ Förnyelseplan - Plan för förnyelse och underhåll av det befintliga VA-nätet, version 1 Upprättad 2019-12-20.

Upplands Bro svarar regelbundet på frågor i Svenskt Vattens Hållbarhetsindex (HBI) som är ett verktyg för att analysera och utveckla den kommunala VA-verksamhetens hållbarhet på kort och lång sikt. I förnyelseplanen har resultaten från 2017 (baserat på data från 2016) använts. Det som sticker ut mest i förhållande till övriga kommuner är vattenförluster via ledningsnätet, siffran från 2016 är dock ovanligt hög på grund av ett stort läckage hos en abonnent. Förlusterna har under tidigare år legat på en lägre nivå men är ändå förhållandevis höga. Av förnyelseplanen framgår att det är viktigt att arbeta vidare med att minska läckaget. I senare HBI-undersökningar har kommunens resultat förbättrats avseende vattenförluster och resultatet avseende leveransavbrott är gott. Förnyelsetakten på ledningsnät för dricksvatten och spillvatten är dock fortsatt låg i förhållande till undersökningens jämförelsetal. En ny HBI-undersökning ska genomföras hösten 2021.

.1.1.1 Identifierade och utförda åtgärder i förnyelseplanen

De åtgärdslistor som tidigare nämnts sammanfattar åtgärder som krävs för att ha en hållbar förnyelsetakt och hantera de viktigaste problemområdena. Av förnyelseplanen framgår att det kommer att krävas betydande insatser av organisationen för att genomföra de åtgärder som listas. Den första åtgärdslistan rör planering och innehåller förbättringar avseende dokumentation samt utredningar som krävs. Av listan framgår att förvaltningen under 2020 och 2021 ska genomföra följande driftåtgärder:

- ▶ Börja arbeta med att minska andelen tillskottsvatten genom att identifiera och åtgärda källor.
 - Av intervju framgår att betongledning större än 250 mm har filmats för att få aktuell status på spillvattenledningsnätet¹⁰. Brunninspektioner utförs för att hitta tillskottsvatten. Ungefär 20 procent av brunnarna är inspekterade och ett tiotal brunnar är reoverade. Höjda pumpkurvor från spillvattenpumpstationer vid nederbörd indikerar på tillskottsvatten, vid sådana fall genomförs utredning, vanligtvis form av filmning eller färgning.
- ▶ Ta fram ett program för områdesfilmning. Lämpligt att koppla till arbetet med tillskottsvatten.
 - Av intervju framgår att den filmning som nämns i tidigare punkt utgår från ett program för områdesfilmning vars syfte är att filma ledningar uppströms vid spillvattenpumpstationer som får ökad pumptid vid nederbörd. Av granskningen framgår att arbete med områdesfilmning är utförd i delar av kommunens VA-ledningsnät. Systematisk, områdesvis läcksökning kommer att fortsätta under 2021 och planeras fortgå kontinuerligt i framtiden.
- ▶ Gå igenom filmat material från punktinsatsen och sammanställ åtgärder.
 - Områdesfilmningen har visat på stora behov av underhåll och reinvesteringar. Enligt förvaltningen är vissa delar av ledningsnätet, framförallt spillvattennätet, i mycket dåligt skick. Av intervju framgår att detta åtgärdats genom att infodra betongledningar med sprickor och läckande skarvar.
- ▶ Utöka och planera arbetet med läcksökning och digitala mätare.
 - Av intervjuer framgår att digitala fjärravläsningsbara mätare på vattenledningar installeras löpande för att underlätta läcksökning. Gamla mätare byts successivt ut mot nya mätare när deras livstid är slut. Vid granskningstillfället har ca 1600 av kommunens totalt 4000 mätare bytts ut. Digitala vattenmätare kan registrera ett akustiskt brus¹¹ som indikerar vattenläcka vilket gör att VA-enheten nu identifierar fler läckor i ett tidigare skede. Vattenmätare varnar även för låg temperatur innan de fryser sönder och orsakar läckage. Vid granskningstillfället ska fler ur driftpersonalen gå läcksökningskurs vilket möjliggör att aktivt läcksöka områdesvis. Av intervjuer framgår att förvaltningen även arbetar på andra sätt med att få ner svinn i ledningsnätet. En åtgärd som sägs ha gett resultat är att låsa alla brandposter där det tidigare uppges ha varit mycket svinn. Av granskningen framgår att räddningstjänsten idag inte betalar för vatten ur brandposter och att denna kostnad tas av VA-kollektivet.

¹⁰ 17 722 meter av totalt 64 167 meter har filmats.

¹¹ Vatten som rinner genom ett läckande rör skapar ett avvikande ljud jämfört med vatten som rinner genom ett intakt rör. I vattenmätaren finns det ultraljudssensorer som upptäcker detta ljud. Om bruset i en ledning överskrider en viss nivå kan det vara ett tecken på läckage.

Den andra åtgärdslistan är upprättad i Excel och innehåller projekt som behöver genomföras. I listan redovisas projekten översiktligt med en kort problembeskrivning och i vissa fall bakgrundinformation, tidplan och vem som ansvarar för får åtgärden. Av förnyelseplanen framgår att denna även innehåller konkreta projekt med tidplan och kostnadsangivelse och att listan bör hållas aktuell utifrån genomförande av projekt och nya behov som uppkommer. Vid granskning konstateras att kostnadsangivelser inte anges, att tidplan endast angivits vid en handfull tillfällen samt att listan inte uppdaterats sedan upprättandet. Av intervjuer framgår att förvaltningen inom kort ska påbörja ett mer målstyrt arbetssätt med uppföljning av mål, planer och åtgärdslistor var tredje månad.

Av förnyelseplanen framgår att det för att långsiktigt upprätthålla en bra funktion på ledningsnätet och en god kvalitet på dricksvattnet är nödvändigt att ha en systematisk förnyelseplanering av ledningsnätet. Förnyelseplanen ska revideras och att en grundlig ledningsvis genomgång för att prioritera förnyelse- och driftåtgärder ska genomföras år 2023. I detta ingår en kartläggning av vilka ledningar som ger mest konsekvenser vid en driftstörning och analys av vilka ledningar som har störst sannolikhet för avbrott.

3.1.4 Underhållsplaner

.1.1.2 Identifiering av underhållsbehov

Underlag för underhållsåtgärder inhämtas främst från abonnenter vid klagomål på dricksvattenkvalitet, kapacitet eller avloppsstopp. Av intervju framgår att en analys av VA-ledningen alltid genomförs vid ombyggnad av gator. I arbetet med förnyelseplanen har hänsyn tagits till bland annat driftstörningar, aktuell underhållsspolningsplan samt områdesfilmning. Förnyelseplanen baseras på befintliga data och att någon djupare analys av varje enskild ledning inte har gjorts. Identifierade åtgärder har baserats på den kunskap och erfarenhet som finns inom organisationen. Vidare framgår att en mer omfattande, ledningsvis, analys är lämplig att genomföra i samband med revidering av förnyelseplanen.

Av VA-planen framgår att det för att uppnå målet om att ha en ledningsdatabas av mycket hög kvalitet behövs förbättrad uppdatering av ledningsdatabasen genom att kontinuerligt göra inmätningar och att det finns äldre relationshandlingar som behöver digitaliseras. Av intervjuer framgår att löpande uppdateringar sker, exempelvis genom att äldre ritningar har digitaliserats och att äldre information har lagts in i databasen. Inmätningar av brunnar med GPS sker vid brunnsinspektioner och vid schakter kontrolleras ledningsmaterial och dimension. Inmätningar med GPS görs före återfyllning av schakt och VA-kartan uppdateras om fel upptäcks. En viktig del i upprättandet av en ledningsdatabas av hög kvalitet är påbörjat genom att kommunen ställer krav på relationshandlingar från exploatörer och andra aktörer. Kommunens VA-ledningsnät började byggas ut under 1960-talet och är således relativt ungt. Det är ett skäl till att kommunen har god kännedom om var VA-ledningarna finns. Av intervjuer framgår även att förvaltningen arbetar i GIS och därigenom kan upprätthålla bra kontroll på VA-systemet. Till GIS finns en drift- och underhållsmodul. Av intervjuer framgår att förvaltningen även har tittat på en modul som kan ta fram driftstörningar och fel vilket skulle förenkla för drifttekniker. Detta beskrivs dock vara i sin linda vid tiden för granskningen.

Av VA-planen framgår att det finns ett behov av att se över kommunens ledningsrätter¹². Med ökat behov av underhåll och förnyelse till följd av ett åldrande ledningsnät kommer konsekvenserna av avsaknad av ledningsrätter att bli tydligare. Om en åtgärd ska utföras på en ledning som saknar ledningsrätt kan arbetet bli fördröjt till en ledningsrätt finns på plats eftersom Lantmäteriet har långa handläggningstider. Av förnyelseplanen framgår att det därför är viktigt att arbeta för att säkerställa att ledningsrätt finns på alla ställen där det behövs. Av intervjuer framgår att arbetet med att identifiera områden där kommunen behöver ändra/söka nya och eventuellt ta bort ledningsrätter samt ta fram kartunderlag har påbörjats. Det finns ett internt mål som säger att alla ledningsrätter ska justeras till rätt position till 2030 och kompletteras om de ej finns inlagda.

Av VA-planen framgår att kommunens statistikinsamling gällande exempelvis läckor, avloppsstopp, klagomål samt åtgärder på ledningsnätet behöver förbättras. För att uppnå en förbättring behöver rutiner för hur statistiken ska registreras tas fram. Av förnyelseplanen framgår att en större revidering av statistik och diagram

¹² Ledningsrätt gör det möjligt för en ledningsägare att dra fram sina ledningar över annans mark för att viktiga samhällsfunktioner som vatten och avlopp ska bli tillgängliga för alla. Ledningsrätt bildas genom en lantmäteriförnätning enligt ledningsrättslagen.

bör göras var fjärde år. Av intervju framgår att rutiner inte har tagits fram och att behovet att förbättra statistikinsamling är konstant. Digitalisering och en applikation för byte av LPS¹³ är ett exempel på ny rutin som tagits fram.

.1.1.3 Prioritering av identifierade underhållsåtgärder

Av VA-planen framgår att verksamhetsplanering genomförs varje år för att prioritera vilka åtgärder som ska genomföras nästföljande år. För att planeringen ska optimeras tas även hänsyn till efterföljande år. Av intervjuer framgår att förvaltningen utifrån pågående filmarbete har lokaliserat många fel och brister som rapporteras för att senare prioriteras för åtgärd. För varje projekt eller åtgärd utses en ansvarig person samt en tidsram.

Av intervjuer framgår att underhåll tillämpas istället för förnyelse där underhållsåtgärder kan avhjälpa eller förhindra problem på ett ekonomiskt hållbart sätt. Dricksvattengrupp, Tillskottsvattengrupp och VA-beredskap är med i arbetet med att prioritera åtgärder. Driftchef och arbetsledare beslutar sedan vad som ska ingå i underhållsplanen¹⁴. Underhållsplanen är upprättad i Excel och innefattar kvartalsvis planering under 2021 samt om åtgärden är i planerings-, utförande- eller utredningsfas. Enligt förvaltningen startar underhållsplanen oftast om efter två år. För underhåll eller utbyten med en längre tidshorisont än ett år, exempelvis måtarbyten, finns det speciella planer. Kostnadsuppskattningar framgår inte av underhållsplanen. Ansvarig person anges för två av totalt 20 underhållsåtgärder under 2021. VA-avdelningens dokument sparas på kommunens server, avdelningen uppger att de förlitar sig på kommunens IT-säkerhet.

Planerade reinvesteringsprojekt inbegrips i investeringsplanen som är treårig och som ingår i verksamhetsplanen. Projekten finns även med i dokumentet person- och projektbeläggning där det tydliggörs att det avser reinvesteringar, utredningar och interna projekt som sträcker sig över perioden 2021–2024. De flesta åtgärderna har en status men saknar ansvarig person och uppskattad kostnad. GIS VA-projektplanering 2021–2024 finns också i dokumentet person- och projektbeläggning och innefattar översiktlig planering av brunnsinspektion, filmning och ledningsrätter. Planen innehåller inte information om var åtgärderna ska utföras.

Vi har även tagit del av ett Exceldokument med pumpstationsrutiner som innehåller information om med vilket tidsintervall olika underhållsåtgärder ska utföras på kommunens pumpstationer. För åtgärder som likt dessa är av mer cyklisk karaktär används enligt uppgift kalendern i Outlook för underhållsåtgärder som VA-driften ansvarar för. Vid signal från kalendern tas åtgärden upp på möten varpå arbetsledaren säkerställer att åtgärderna utförs. Underhållsåtgärdernas frekvens justeras efter underhållsbehovet.

Viss utredning och prioritering av åtgärder över ett längre tidsperspektiv görs, som tidigare nämnts, även i förnyelseplanen vilken ger en översiktlig bild av vilka sträckor på ledningsnätet som behöver åtgärdas och när.

Av VA-planen framgår att genomförandet av åtgärder sker i den takt som är möjlig i organisationen. Arbetet med att genomföra åtgärder pågår kontinuerligt till stor del med kommunens personal och maskiner. Av intervjuer framgår att förvaltningen även har ramavtal med en entreprenör som arbetar med relining och som ledningsrenovering avropas från. Entreprenörer sköter även filmning och spolning.

3.1.5 Bedömning

Vi bedömer att tekniska nämnden delvis har säkerställt en tydlig styrning av underhåll för VA-ledningsnätet. Fullmäktige har antagit en VA-policy och en VA-plan med målsättningar för underhåll och förnyelse av VA-ledningsnätet. Vi ser positivt på att även dagvattenplan planeras beslutas i tekniska nämnden under 2021 vilket innebär att kommunen har styrande dokument som möjliggör ett långsiktigt arbete och täcker hela VA-nätet i enlighet med tidigare beslut av fullmäktige i VA-planen.

Vi bedömer att finns en tydlighet avseende ansvar och befogenheter för underhållsfrågor som utgår från nämndens ansvar i reglementet. Vidare regleras ansvar i VA-policy där det framgår att arbetet med VA-planering ska bedrivas kontinuerligt och gemensamt av berörda kontor och enheter. Av VA-plan framgår att VA-enheten inom tekniska avdelningen ansvarar för drift, underhåll, förnyelse och utbyggnad av VA-anläggningen. Vi ser att kompetensförsörjning är en stor utmaning då VA-kompetens är svårrekryterad i hela landet, vilket bidragit till att

¹³ LPS "Low Pressure Sewer", eller på svenska, Lätt Trycksatt Avlopp (LTA). Vissa fastigheter i kommunen har ett LPS-tryckavloppssystem för att pumpa ut avloppsvattnet till kommunens ledningsnät. Pumpen med tillhörande pumptank installeras på fastigheten, men kommunen har driftansvaret för själva pumpen.

¹⁴ Ingår i Exceldokument Person- och projektbeläggning.

identifierade åtgärder i VA-planen ännu inte kunnat genomföras. Vi ser därför positivt på att nämnden har identifierat kompetensförsörjning som ett viktigt fokusområde och bedömer att nämnden bör arbeta vidare med att utveckla sin attraktivitet som arbetsgivare.

Vår bedömning är att kommunen har antagit målsättningar eller policys för styrning och kontroll av VA-ledningsnät. Övergripande målsättning för kommunens anläggningar finns i Budget 2021. Mål för VA-ledningsnätet finns i VA-policy som ger uttryck för kommunens viljeinriktning och ska ligga till grund för VA-planarbetet. I tekniska nämndens verksamhetsplan 2020 antogs indikatorer avseende tillskottsvatten och dricksvattenläckage. Det finns indikator avseende tillskottsvatten men saknas indikator avseende dricksvattenläckage i nämndens verksamhetsplan för 2021.

Förvaltningen har upprättat ett antal olika planer och rutiner för underhåll av VA-nätet. På förvaltningsnivå finns en förnyelseplan vars syfte är att förbättra verksamhetens planering och främja en robust och långsiktigt hållbar VA-anläggning samt lägga grunden för en sund ekonomisk utveckling med en jämn taxeutveckling. Till planen finns åtgärdslistor avseende driftåtgärder och projekt. Vi bedömer att det är positivt att förvaltningen har tagit fram en förnyelseplan men bedömer att planen bör beslutas på tjänstemannanivå för att ges status som ett styrande dokument och anmälas till nämnden. Vidare ser vi att det är av stor vikt att planen och dess åtgärdslistor uppdateras årligen enligt intentionen för att behålla status som ett levande och användbart dokument i verksamheten. Underhållsplanen är ettårig, upprättad i Excel och innefattar kvartalsvis planering under 2021. Specifika planer för underhåll eller utbyten finns för åtgärder med en längre tidshorisont. Planerade reinvesteringsprojekt inbegrips i investeringsplanen som är treårig och ingår i verksamhetsplanen. Projekten finns även med i förvaltningens interna planering där det tydliggörs att det avser reinvesteringar, utredningar och interna projekt som sträcker sig över en treårsperiod. Vi noterar att arbetet med underhållsplaner i huvudsak förefaller fungera bra men bedömer det som en risk att underhållsplaner hanteras i Excel och inte samlat i ett systemstöd. Vi bedömer att införandet av ett sådant skulle förbättra förutsättningarna för att få överblick över och stärka robustheten i nämndens underhållsplanering.

Vi bedömer vidare, i enlighet med VA-planen, att det finns ett behov av att förbättra kommunens statistikinsamling gällande exempelvis läckor, avloppsstopp, klagomål samt åtgärder på ledningsnätet. Vi ser positivt på att förvaltningen identifierat behovet och avser börja med att ta fram rutiner för hur statistiken ska registreras tas fram men att det behöver säkerställas att uppgiften också genomförs för att lägga grunden för en ändamålsenlig statistikinsamling.

3.2 Uppföljning av underhåll för VA-ledningsnät

I tekniska nämndens verksamhetsberättelse 2020¹⁵ finns indikatorer avseende tillskottsvatten och dricksvattenläckage som slogs fast i verksamhetsplanen 2020¹⁶. Det saknas utfall på indikatorerna i verksamhetsberättelsen 2020 till följd av att resultat vid tiden för beslut av verksamhetsberättelsen inte hade inkommit från Norrvatten och Käppalaförbundet. Av intervjuer framgår att dricksvattenläckage uppgick till 20 procent och tillskottsvatten 45 procent vilket är exakt samma som nämndens målvärden i verksamhetsplanen 2020. Av verksamhetsberättelsen 2020 framgår dock att målvärden för 2020 var 13 procent avseende dricksvattenläckage och 39 procent avseende tillskottsvatten.

Indikator avseende dricksvattenläckage saknas i verksamhetsplanen¹⁷ för 2021 och i uppföljningen av tertiäl 1 2021 till nämnden. Indikatorn finns dock enligt uppgift från förvaltningen med i verksamhetssystemet Stratsys med målvärdet 12 procent. Indikatorn andel tillskottsvatten i spillvatten till Käppala har ett målvärde på 38 procent i verksamhetsplanen för 2021 och på 40 procent i återrapporteringen till nämnden i tertiäl 1¹⁸. Uppföljning av indikatorn sker enligt uppgift först vid årsrapportering.

Av förnyelseplanen framgår att VA-chef ansvarar för att i oktober inför verksamhetsberättelsen följa upp årlig kostnad för drift och underhåll av ledningsnätet samt årlig kostnad/ekonomisk insats för förnyelse av ledningsnätet och hur dessa förändras från år till år. Av åtgärdslista – planering i förnyelseplanen framgår även att VA-chefen i samband med verksamhetsberättelsen ska följa upp nyckeltal och uppgifter som beskriver

¹⁵ TN 21/0007, Verksamhetsberättelse 2020 - Tekniska nämnden, 2021-02-15.

¹⁶ TN 20/0065, Verksamhetsplan 2020, Tekniska nämnden 2020-02-17.

¹⁷ TN 20/0125, Verksamhetsplan 2021 Tekniska Nämnden, 2021-02-15.

¹⁸ TN 21/0005, Tertiälrapport 1 2021, Tekniska nämnden, 2021-05-24.

ledningsnätets status och göra analyser och jämförelser över tid. Av intervjuer framgår att denna uppföljning ännu inte har genomförts, nuvarande VA-chef tillträdde efter verksamhetsberättelse 2020. Då förnyelseplanen är ett förvaltningsinternt dokument finns heller inget beslut eller annat dokument som styrker att en sådan uppföljning ska genomföras.

3.2.1 Metoder för analys av planerat underhåll och reinvesteringar

Av VA-planen framgår att rutinerna för ekonomisk uppföljning behöver förbättras samt att en långsiktig ekonomisk prognosmodell för VA-kollektivet behöver upprättas i syfte att säkerställa att intäkterna ökar i samma takt och omfattning som utgifterna. Det skulle, enligt VA-planen, ge bättre förutsättningar för VA-verksamheten att bidra både till kommunens strategiska utvecklingsområden som tillväxt och till målet om god ekonomisk hushållning. Av intervjuer framgår att en långsiktig ekonomisk prognosmodell för VA-kollektivet har utförts i samband med framtagandet av den nya VA-taxan 2020 och att behovet av att förbättra rutinerna för ekonomisk uppföljning nu har minskat.

Av VA-planen framgår vidare att det, för att förbättra kunskapen om ekonomin, också finns ett behov av att utveckla den ekonomiska uppföljningen i genomförda projekt vilket skulle innebära att de ekonomiska prognoserna för kommande projekt blir säkrare. Av intervjuer framgår att behov kvarstår i kommunens egna VA-projekt. Rutiner finns enligt uppgift på plats men uppföljning och erfarenhetsutbyten kan förbättras. Förvaltningen anger att detta arbete kommer att fortsätta.

I förnyelseplanen har kostnadsprognoser genomförts för det framtida förnyelsearbetet¹⁹ av VA-nätet. Prognoserna bygger på värden från Svenskt Vatten där Upplands-Bro har jämförts med kommuner med fler än 100 000 invånare eftersom verksamheten bedömer att värdena för kommuner med liknande storlek är för låga. Utifrån det beräknade värdet på ledningslängd som bör förnyas per årtionde och Svenskt Vattens värden på kostnader för förnyelse, har kostnaden för förnyelsen de närmaste tre årtiondena beräknats.

Tabell 1. Kostnader för förnyelse i Upplands-Bro kommun de kommande årtiondena:

	2020–2030 (Mkr)	2031–2040 (Mkr)	2041–2050 (Mkr)
Vattenledningsnätet	120	93	72
Spillvattenförändringen	88	54	57
Dagvattennätet	64	37	40
Totalt	272	184	169

En uppskattning av nuvarande förnysetakt saknas, men utifrån det strategiska förnyelsebehovet konstateras i förnyelseplanen att arbetet med förnyelse behöver ökas. Av intervjuer framgår att detta fortsatt är förvaltningens bedömning då ledningar och anläggningar havererar på grund av slitage och ålder. Utifrån nuläge och målsättningar har strategiska förnyelsebehov för de närmaste 10–20 åren beräknats. De ekonomiska resurser som krävs för att genomföra förnyelsen den närmaste tioårsperioden uppskattas till 272 miljoner kronor. Sammantaget vatten, spillvatten och dagvatten behöver 37 km ledning förnyas under denna period och sedan ytterligare 25 km ledning mellan 2030 och 2039.

Av förnyelseplanen framgår att, baserat på beräknade kostnader, behöver taxeintäkterna öka med ca en procent årligen den kommande 10-årsperioden för att möta behoven i ledningsnäten. Kommunfullmäktige har fattat beslut²⁰ om att brukningsavgifterna höjs stegvis med fem procent årligen från och med 2021 till och med 2024. Utöver höjningen på fem procent ska brukningsavgifterna även indexjusteras årligen enligt konsumentprisindex. För 2021 innebär det en total höjning på 5,8 procent. Av verksamhetsplanen 2021 framgår att en höjning av VA-taxan behövdes för att säkerställa att taxan är anpassad efter VA-verksamhetens kostnader. Framförallt är det ökade kostnader för behandling av spillvatten och dricksvatten samt ökade drift- och kapitaltjänstkostnader som ligger bakom behovet.

¹⁹ Exempel på förnyelse är schaktfria metoder som reling. Att laga en läckande vattenledning är underhåll och inte förnyelse. Tryckledningar och självfallsledningar ersätts med nya eller relinas om det är praktiskt möjligt.

²⁰ KS 20/0701, Revidering av vatten- och avloppsanläggningstaxa.

Enligt intervjuer är taxehöjningen tillräcklig för att finansiera kostnaden för förnyelsebehovet men att kostnaderna behöver prioriteras utifrån taxeintäkterna.

3.2.2 Efterlevnad av investerings- och underhållsplaner

I verksamhetsplanen skiljs reparationer (drift) och planerat underhåll (reinvestering) åt genom olika budgetar. Av verksamhetsberättelsen 2020 framgår att driftbudgeten för 2020 överstigits med 1,5 procent för året.

Investeringsredovisning för VA sker till nämnden vid tertials- och årsbokslut. Vid årsbokslutet 2020 framgår att av den totala investeringsramen på 393 mnkr har 29 mnkr använts under 2020. Av kvarvarande investeringsram ombudgeteras 338 mnkr till 2021.

Vid tertiäl 1 2021 framgår att investeringsprognosen för 2021 ligger långt under budget för 2021. Detta beror på att flertalet projekt pågår under långa perioder och att ombudgetering från tidigare år utförts. År 2021 kommer verksamheten på tjänstemansidan att vara halverad. Uppsägningar och föräldraledigheter har inte ersättningsrekryterats i takt med behoven vilket kommer att påverka framdriften i VA-projekten under 2021 och visar sig i investeringsprognos för år 2021 som i tertiäl 1 prognosticeras till 101 mnkr mot budgeterade 366 mnkr. Av granskningen framgår att investeringsbudgeten sänks till 2022 och 2023. Av intervjuer framgår att det är oklart vad detta beror på men att det är tillgång till personalresurser snarare än budget som är begränsningen för verksamheten.

Av VA-planen från 2018 framgår att det finns en växande underhållsskuld på ledningsnätet som kommer att kräva planering och resurser. Av intervjuer framgår att det inte finns några uppgifter om storleken på underhållsskulden. Vidare finns även ett stort behov av förnyelse av ledningsnätet. Av tekniska nämndens verksamhetsplan för 2021 framgår att behovet av underhållsinsatser för att uppnå en långsiktigt hållbar förnyelsetakt av kommunens VA-anläggning har ökat efter ett flertal år med tillväxt där nybyggnation har prioriterats. Av intervjuer framgår också bilden av att kommunen historiskt sett har haft fokus på utbyggnad av VA-nätet snarare än att underhålla det befintliga nätet. De senaste åren beskrivs dock en stor förbättring av underhållsarbetet, dels avseende tillgång till intern kompetens som arbetar med underhållsfrågor, dels avseende förekomsten av styrande dokument för VA och underhållsfrågor kopplat till detta.

VA-enheten följer upp underhållsplanen kontinuerligt under året med driftsmöten en gång i månaden där driftchef gör avstämningar med arbetsledaren. I uppföljningen ingår uppföljning av driftbudget. Uppföljning av verksamhetsplan avseende exempelvis mål, indikatorer, budget och investeringar genomförs kvartalsvis av VA-chef tillsammans med controller.

Som tidigare berörts saknas uppskattning om nuvarande förnyelsetakt. Detta innebär att det inte finns något dokumenterat underlag för att svara på om kommunen nu kan underhålla i takt med behovet så att underhållsskulden inte ökar ytterligare eller hur underhållsskulden har förändrats sedan VA-planen beslutades. Av intervjuer framgår dock att ledningarna vid filmning ser bättre ut än väntat. Av intervjuer framgår också att personalen upplever att pumpstationerna larmar också mer sällan nu jämfört med tidigare år vilket indikerar att det kommer in mindre tillskottsvatten i spillvattnet än tidigare.

3.2.3 Bedömning

Vi bedömer att nämnden delvis har säkerställt en tillfredställande uppföljning och intern kontroll av VA-ledningsnätets underhållsbehov. Nämnden har i verksamhetsplan 2021 beslutat om en indikator avseende tillskottsvatten, vi noterar dock att målvärdet skiljer sig åt mellan verksamhetsplan och återrapportering i tertiäl ett. Vi noterar även att olika målvärden angavs i verksamhetsplan och återrapporteringar under 2020. Vi bedömer, mot bakgrund av att dricksvattenläckage mäts i förvaltningens verksamhetssystem, att nämnden, likt tidigare år, bör efterfråga denna återrapportering. Detta för att enklare kunna följa effekterna av verksamhetens åtgärder.

Vi bedömer vidare att nämnden bör säkerställa årlig kostnadsuppföljning för drift och underhåll av ledningsnätet samt årlig kostnad/ekonomisk insats för förnyelse av ledningsnätet. Detta i syfte att säkerställa att förnyelse sker på ett ekonomiskt hållbart sätt i enlighet med VA-policyn, att ge bättre underlag för ekonomiska prognoser i kommande projekt och möjliggöra årliga jämförelser. Detta är en åtgärd som ingår i förnyelseplanen men som enligt uppgift inte utförs. Vidare bedömer vi med grund i VA-plan och intervjuer att det finns behov av att stärka den ekonomiska uppföljningen i genomförda projekt.

Tekniska nämnden får återrapportering avseende investeringsredovisning för VA vid tertials- och årsbokslut. Av rapporteringen vid tertial 1 2021 framgår att investeringsprognosen för året ligger långt under budget till följd av att flertalet projekt pågår under långa perioder och ombudgetering från tidigare år utförts. Uppsägningar och föräldradedigheter har inte ersättningsrekryterats i den takt som behov uppstått vilket kommer att påverka framdriften i VA-projekten under 2021. Vår bedömning är att detta ytterligare visar på vikten av att nämnden fokuserar på arbetet med kompetensförsörjning.

Slutligen bedömer vi att det är mycket positivt att förvaltningen tagit fram kostnadsprognoser för förnyelsearbetet. Vi noterar att det utifrån det strategiska förnyelsebehovet konstateras att förnyelsetakten behöver öka och att fullmäktige har fattat beslut om att brukningsavgifterna höjs stegvis med fem procent årligen från och med 2021, bland annat för att täcka upp för ökade driftskostnader. Av VA-planen framgår att det finns en växande underhållsskuld på ledningsnätet, i granskningen framkommer att det i nuläget inte finns någon uppgift om storleken på underhållsskulden och om den ökar eller minskar. Vår bedömning är att det till följd av att detta samt att det saknas en uppskattning av nuvarande förnyelsetakt också saknas dokumenterat underlag för att svara på om kommunen förnyar och underhåller i takt med behovet så att underhållsskulden inte ökar ytterligare. Vi bedömer det som angeläget att tekniska nämnden fortsätter att utveckla arbetet med att utreda och kostnadsberäkna underhållsskulden. Vår bedömning är att en tydligare styrning från nämnden kan bidra till den helhetsbild av förnyelse- och underhållsarbete som krävs för att säkerställa en ändamålsenlig resurstilldelning.

Svar på revisionsfrågor

Delfråga	Svar
Finns det en tydlig styrning och uppföljning av underhåll för VA-ledningsnät?	<p>I viss mån. Det finns en grund för tydlig styrning och uppföljning genom styrande dokument. Fullmäktige har antagit VA-policy och VA-plan med målsättningar för underhåll och förnyelse av VA-ledningsnätet. En dagvattenplan ska enligt uppgift beslutas i tekniska nämnden hösten 2021 vilket innebär att kommunen har styrande dokument som möjliggör ett långsiktigt arbete för hela VA-nätet.</p> <p>Förvaltningen har en förnyelseplan som syftar till att sammanställa behov av förnyelse- och underhållsåtgärder på VA-nätet på kort och lång sikt. Planen syftar vidare till att förbättra planering och främja en robust och långsiktigt hållbar VA-anläggning samt lägga grunden för en sund ekonomisk utveckling med en jämn taxeutveckling.</p> <p>Tekniska nämnden beslutar om verksamhetsplan och följer upp mål och indikatorer samt budgetar för underhåll och investeringar i tertialrapporter och verksamhetsberättelse. Vi har sett viss diskrepans mellan beslutade och återrapporterade målvärden.</p> <p>Underhållsplanen och driftsbudget följs upp månadsvis under året vid driftsmöten. Uppföljning av verksamhetsplan avseende mål, indikatorer, budget och investeringar genomförs kvartalsvis av VA-chef tillsammans med controller.</p> <p>Det finns ett antal uppföljningsåtgärder i förnyelseplanen som ännu inte genomförts, exempelvis att följa upp årlig kostnad för drift och underhåll av ledningsnätet samt årlig kostnad/ekonomisk insats för förnyelse av ledningsnätet. Av granskningen framgår även att den ekonomiska uppföljningen i kommunens egna VA-projekt kan stärkas.</p>
Har kommunen antagit någon målsättning eller policy för styrningen och kontrollen av kommunens VA-ledningsnät?	<p>Ja. Övergripande målsättning för kommunens anläggningar finns i Budget 2021. Mål för VA-ledningsnätet finns i kommunfullmäktiges VA-policy som ger uttryck för kommunens viljeinriktning och ska ligga till grund för VA-planarbetet. Av policyn framgår bland annat att den allmänna VA-anläggningens funktion och skick ska upprätthållas och optimeras genom ett långsiktigt planerings- och förnyelsearbete. Vidare framgår att vatten- och avloppsnätets kapacitet och leveranssäkerhet ska vara långsiktigt säkerställd genom att förnyelse sker på ett ekonomiskt hållbart sätt. VA-planen slår även fast att infrastrukturen behöver underhållas, utvecklas och förnyas för att den ska fungera även långsiktigt och att det krävs en aktiv, förvaltningsövergripande och kunskapshöjande VA-planering. Av VA-planen framgår även att kommunen har som mål att ha en ledningsdatabas av mycket hög kvalitet.</p> <p>I tekniska nämndens verksamhetsplan 2020 antogs indikatorer avseende tillskottsvatten och dricksvattenläckage. I tekniska nämndens verksamhetsplan för 2021 finns endast indikator avseende tillskottsvatten.</p>

Finns det en tydlighet avseende ansvar och befogenheter gällande underhållsbehovet?

Ja. Av tekniska nämndens reglemente framgår att tekniska nämnden ansvarar för byggande och förvaltning av kommunens allmänna vatten och avloppsnät. Enligt reglementet är tekniska nämnden huvudman för kommunens allmänna vatten- och avloppsnät och ska även svara för kommunens uppgifter inom enligt lagen om allmänna vattentjänster och besluta i ärenden av tillämpning av VA-lagen och ABVA.

Enligt VA-plan ansvarar VA-enheten inom tekniska avdelningen för drift, underhåll, förnyelse och utbyggnad av VA-anläggningen. Av granskningen framkommer ingenting som tyder på att det finns ottyligheter avseende ansvar och befogenheter.

Finns det ändamålsenliga och långsiktiga underhållsplaner för VA-ledningsnätet?

Delvis. Förvaltningen har ett antal olika planer och rutiner för underhåll och projekt. Vi bedömer att planerna tillsammans är ändamålsenliga och tillräckligt långsiktiga. Förnyelseplanen sammanställer behov av förnyelse- och underhållsåtgärder på kort och lång sikt. I planen finns två åtgärdslistor som innehåller de åtgärder som krävs för att ha en hållbar förnyelsetakt och åtgärda de viktigaste problemområdena.

Underhållsplanen är ettårig och innefattar kvartalsvis planering under 2021. Enligt förvaltningen startar underhållsplanen oftast om efter två år. Specifika planer för underhåll eller utbyten finns för åtgärder med en längre tidshorisont. Vi ser risker med att hantera planerna i Excel och inte samlat i ett systemstöd.

Planerade reinvesteringsprojekt finns i investeringsplanen som är treårig och som ingår i verksamhetsplanen. Projekten finns även med i förvaltningens interna planering där det tydliggörs att det avser reinvesteringar, utredningar och interna projekt som sträcker sig över en treårsperiod. Med i nämnda planering finns även GIS treåriga VA-projektplanering.

Hur ser den årliga kostnaden för planerat underhåll och reinvestering ut i förhållande till underhållsplaner? Skiljer man på reparationer och planerat underhåll? Följs underhållsplanerna?

Av VA-planen framgår att det finns en växande underhållsskuld på ledningsnätet som kommer att kräva planering och resurser. Vidare finns även ett stort behov av förnyelse av ledningsnätet. Av tekniska nämndens verksamhetsplan för 2021 framgår att behovet av underhållsinsatser för att uppnå en långsiktigt hållbar förnyelsetakt av kommunens VA-anläggning har ökat efter ett flertal år med tillväxt där nybyggnation har prioriterats. I granskningen har det framkommit att uppföljning inte sker av årlig kostnad för drift och underhåll av ledningsnätet samt årlig kostnad/ekonomisk insats för förnyelse av ledningsnätet och hur dessa förändras från år till år.

I verksamhetsplanen skiljs reparationer och planerat underhåll åt genom olika budgetar. Av verksamhetsberättelsen för 2020 framgår att driftbudgeten överstigit med några procent.

Vid tertial 1 2021 framgår att prognosen för årets investeringar ligger långt under budget. Detta beror på att flertalet projekt pågår under långa perioder och att ombudgetering gjorts från tidigare år. 2021 kommer verksamheten på tjänstemansidan att vara halverad vilket ytterligare kommer att påverka framdriften i VA-projekten.

4. Bilaga

Källförteckning

Intervjuade funktioner

- Tf. Samhällsbyggnadschef
- VA-chef
- Driftchef VA

Dokument

- Övergripande mål och budget 2021 med planering för 2022 – 2023, antagen av fullmäktige 2020-11-11. KS 20/0363
- Delegationsordning för tekniska nämnden, beslutad av tekniska nämnden den 17 juni 2019.
- Verksamhetsberättelse 2020 - tekniska nämnden, 2021-02-15. TN 21/0007
- Verksamhetsplan 2021 tekniska nämnden, 2021-02-15. TN 20/0125
- Tertialrapport 1 2021, tekniska nämnden, 2021-05-24. TN 21/0005
- Förnyelseplan - Plan för förnyelse och underhåll av det befintliga VA-nätet, Version 1 upprättad 2019-12-20
- Reglemente för tekniska nämnden, reviderad efter kommunfullmäktiges beslut 2020-04-29
- VA-plan Upplands-Bro kommun, antagen av kommunfullmäktige 2018-06-13
- VA-policy Upplands-Bro kommun, antagen av kommunfullmäktige 2018-06-13
- Internt exceldokument Person- och projektbeläggning
- Internt exceldokument Pumpstationsrutiner
- Utvärderingar HBI 2019 och 2020